

▶ Από τον **ΘΑΝΑΣΗ ΓΙΑΛΚΕΤΣΗ**

Μαθήματα από την ιστορία των επιδημιών

Η πανδημία του κορονοϊού παρουσιάζεται συχνά σαν ένα τυχαίο γεγονός, σαν μια κακοτυχία ξένη προς το οικονομικό σύστημα και την οργάνωση των κοινωνιών. Στην πραγματικότητα, οι επιδημίες αντανακλούν τη μορφή οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης και ταυτόχρονα φωτίζουν τις ατέλειες και τα ευάλωτα σημεία της. Αυτό καταδεικνύει, μεταξύ άλλων, ο **Φρανκ Σνόουντεν** στο σημαντικό βιβλίο του «Επιδημίες και κοινωνία» (μετάφραση: Τίτινα Σπερελάκη, Πατάκης 2021). Ο Φρανκ Σνόουντεν είναι ομότιμος καθηγητής Ιστορίας της Ιατρικής στο Πανεπιστήμιο του Γέιλ. Η ακόλουθη συνέντευξή του δημοσιεύτηκε στην ιταλική εφημερίδα «Il Manifesto».

• Αυτή η επιδημία, σε ορισμένες περιπτώσεις, μετέτρεψε τον πόλεμο εναντίον του ιού σε πόλεμο εναντίον της δημοκρατίας. Οι καταστάσεις έκτακτης ανάγκης αξιοποιούνται για μίαν επέκταση των εξουσιών και έναν έλεγχο της οικονομίας και, σε ακραίες περιπτώσεις, για να ασκηθούν πλήρεις εξουσίες σε ένα αυταρχικό καθεστώς, όπως στην Ουγγαρία. Εχει ήδη συμβεί κάτι παρόμοιο και στο παρελθόν; Οι πανδημίες κατέληγαν να «νομιμοποιούν» αυταρχικές παρεκκλίσεις;

Οι πανδημίες εμπειροκρίουν τη δυνατότητα να ενισχυθεί ο αυταρχισμός. Αυτό που συμβαίνει με τον Ορμπαν στην Ουγγαρία, αλλά και στην Πολωνία, είναι δυο πολύ σαφή παραδείγματα του πως η κατάσταση έκτακτης ανάγκης μπορεί να «νομιμοποιήσει» ακροδεξιές αυταρχικές τάσεις, για να καταστρέψει το δημοκρατικό σύστημα και να εγκαθιδρύσει μίαν εθνικιστική και φυετολαϊκιστική κυβέρνηση. Πρόκειται επομένως για έναν υπαρκτό κίνδυνο. Αυτό όμως δεν είναι μια αναπόφευκτη διαδικασία. Αν εξετάσουμε την τελευταία μεγάλη πανδημία, την ισπανική γρίπη του 1918, θα δούμε ότι πάρθηκαν μέτρα όπως η απαγόρευση συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων ή παρελάσεων και οι πολίτες έπρεπε να παρακολου-

Φρανκ Σνόουντεν

θούνται από το κράτος. Ωστόσο, εκείνο τον καιρό, δεν νομίζω ότι κανείς θα έλεγε ότι τα μέτρα θα γίνονταν μόνιμα και το αποτέλεσμα της ισπανικής γρίπης δεν ήταν μια δικτατορία. Στην Ανατολική Ευρώπη, για παράδειγμα, η χολέρα στη δεκαετία του 1830 κατέστησε δυνατή την επιβολή δρακόντειων, σχεδόν μεσαιωνικών, καταπιεστικών μέτρων. Στην περίπτωση αυτή όμως, επρόκειτο για μέτρα που διήρκεσαν πάρα πολύ. Πιστεύω επομένως ότι είναι δυνατόν οι αυταρχικές εξουσίες να εκμεταλλευτούν τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης που δημιουργούνται από τις πανδημίες. Μπορεί όμως να προκύψει και το αντίθετο αποτέλεσμα.

Το τέλος της δουλείας στις φυτείες της Αϊτής, για παράδειγμα, υπήρξε η συνέπεια της καταστροφής της στρατιάς του Ναπολέοντα εξαιτίας του κίτρινου πυρετού. Και αυτό έφερε ένα απελευθερωτικό

αποτέλεσμα: την πρώτη ελεύθερη πολιτεία μαύρων, την πρώτη μεγάλη εξέγερση δούλων της ιστορίας, που άπλωνε εν μέρει τις ρίζες της στη διαφορά ανασίας και θνητότητας μεταξύ των Ευρωπαίων και των Αφρικανών. Τα στρατεύματα του Ναπολέοντα δεν είχαν ανασία της αγέλης απέναντι στον κίτρινο πυρετό, ενώ οι Αφρικανοί σκλάβοι είχαν. Θα έλεγα επομένως ότι και η ελευθερία μπορεί να είναι συνέπεια της πανδημίας. Συνεπώς, αυτό που θα συμβεί νομίζω ότι είναι ζήτημα επιλογής. Το μέλλον δεν είναι προκαθορισμένο. Το πόσο θα επαγρυπνούν και θα αντιδρούν οι πολίτες θα κάνει την αποφασιστική διαφορά. Εξάλλου, οι δημοκρατίες είναι πιο κατάλληλες για να πετύχουν τη λιπιδή υποστήριξη και να προωθήσουν ορθολογικές δημόσιες υγειονομικές πολιτικές, επειδή επιτρέπουν την ελεύθερη ροή των πληροφοριών και η σύγχρονη δημόσια υγεία εξαρτάται στην πραγματικότητα από την ελεύθερη πληροφόρηση.

• Σε μια συνέντευξή σας στον «New Yorker» είπατε: «Οι επιδημίες είναι μια κατηγορία ασθενειών που λειτουργούν σαν καθρέφτες για τις ανθρώπινες υπάρξεις και δείχνουν ποιοι αληθινά είμαστε». Κι έπειτα προσέθεσα ότι οι επιδημίες αντανακλούν τη σχέση μας με το περιβάλλον, τόσο με αυτό που εμείς έχουμε κατασκευάσει όσο και με το φυσικό περιβάλλον. Αυτό ισχύει και για την πανδημία του κορονοϊού; Οι επιδημίες είναι

ο καθρέφτης της ανθρώπινης ευαλωτότητας;

Νομίζω ότι αυτό είναι εξαιρετικά αληθινό για τον κορονοϊό. Αυτή είναι η πρώτη μεγάλη επιδημία της παγκοσμιοποίησης. Πιστεύω ότι όλες οι κοινωνίες δημιουργούν τα δικά τους ευάλωτα σημεία. Επιτρέψτε μου μια σύγκριση με τη χολέρα στον 19ο αιώνα. Ήταν μια ασθένεια της εκβιομηχάνισης και επομένως της ραγδαίας εξάπλωσης του πληθυσμού των πόλεων. Σε πόλεις όπως η Νάπολη ή το Παρίσι, υπήρχαν παραγκουπόλεις –με εννέα ή δέκα πρόσωπα σε ένα δωμάτιο-, όπου ζούσαν χωρίς κανένα υγειονομικό σύστημα, χωρίς αποχέτευση ή πόσιμο νερό. Ο τύφος και η ασιατική χολέρα είναι ασθένειες που συνδέονται με τις συνθήκες εκβιομηχάνισης και, με αυτή την έννοια, αντιπροσωπεύουν έναν από τους καθρέφτες της παγκοσμιοποίησης.

Με τον κορονοϊό υπάρχουν τρεις τουλάχιστον διαστάσεις που δείχνουν το πώς ο Covid-19 είναι ο καθρέφτης αυτού που είμαστε ως πολιτισμός. Η πρώτη είναι το ότι γινόμαστε σχεδόν 8 δισεκατομμύρια πρόσωπα σε όλο τον κόσμο. Έχουμε έπειτα τον μύθο σύμφωνα με τον οποίο μπορούμε να έχουμε απεριόριστη οικονομική ανάπτυξη, μολονότι οι πόροι του πλανήτη είναι περιορισμένοι, πράγμα που είναι μεγάλη αντίφαση. Κι ωστόσο, έχουμε θεμελιώσει την κοινωνία μας πάνω σε αυτόν τον μύθο, θεωρώντας ότι αυτά τα δυο πράγματα μπορούν κατά κάποιον

τρόπο να συμπιλωθούν. Επιπλέον, κηρύξαμε τον πόλεμο στο περιβάλλον και καταστρέφουμε τον βίο των ζώων. Θα έλεγα επομένως ότι ο κορονοϊός εκμεταλλεύεται διαύλους ευαλωτότητας που εμείς οι ίδιοι δημιουργήσαμε και ότι αυτή η πανδημία είναι η πεμπτούσια της επιδημίας μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας.

• Είναι σαφές ότι κάναμε λάθος. Θα συνεχίσουμε ακόμα να τα κάνουμε;

Πράγματι, η ανησυχία σήμερα είναι ότι, όταν θα τελειώσει αυτή η πανδημία, δεν θα κάνουμε τίποτα εκτός από να περάσουμε σε μια κατάσταση αμνησίας. Η ελπίδα είναι αντίθετα ότι θα αντιληφθούμε ότι είμαστε βαθιά ευάλωτοι, ότι αναπόφευκτα θα εμφανιστούν και άλλες προκλήσεις σαν και αυτήν. Κάθε περιβαλλοντολόγος μπορεί να πει ήδη από τώρα ότι αυτό θα είναι αναπόφευκτο εξαιτίας των σχέσεων που έχουμε δημιουργήσει με τη φύση.

Ο Ντόναλντ Τραμπ έθεσε το πιο ανησυχητικό ερώτημα αυτής της πανδημίας: «Ποιος μπορούσε να το γνωρίζει;» Εγώ θα έλεγα ότι όλοι μπορούσαν να το γνωρίζουν. Ο Αντονι Φόουτσι, το 2005, καταθέτοντας στο αμερικανικό Κογκρέσο είπε: «Αν μιλήσετε με κάποιον που ζει στην Καραϊβική, μπορείτε να του πείτε ότι η επιδημία του κλίματος προβλέπει αναπόφευκτα ότι οι τυφώνες θα πληξούν τον τόπο του και ότι είναι θεμελιώδεις να προετοιμαστούν για να τους αντιμετωπίσουν. Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να πούμε στον κόσμο ότι επέρχεται μια μεγάλη ιογενής πανδημία, συγκεκριμένα μια πνευμονική πανδημία.

»Δεν μπορώ να σας πω πόσο ισχυρή θα είναι. Αλλά είναι αναπόφευκτο ότι αυτό θα συμβεί. Κι επομένως οφείλουμε να προετοιμαστούμε». Ε, λοιπόν, δεν προετοιμαστήκαμε. Τα χρόνια πριν από αυτή την πανδημία χαρακτηρίστηκαν από περικοπές στις δαπάνες για την επιστημονική έρευνα και για το σύστημα υγείας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες υποφέρουν ακόμα περισσότερο, επειδή δεν έχουν ένα υγειονομικό σύστημα το οποίο να καλύπτει όλο τον πληθυσμό.

Ενας από τους θεμελιώδεις τρόπους για να προετοιμαστούμε για το μέλλον είναι να εγγραφούμε ότι όλοι πάνω στον πλανήτη θα έχουν πρόσβαση σε δωρεάν ιατρικές θεραπείες, επειδή, αν κάποιος αρρωστήσει από έναν πνευμονικό ιό, αυτό θα έχει επιπτώσεις σε όλους στον κόσμο. [...]